

instrument in 's Heeren werk, ook voor de kerk der reformatie hier te lande mocht behouden?

Nu zal men hem prijzen. Nu veel goede dingen van hem zeggen. Zo gaat het nu eenmaal in de wereld, die voor de getrouwe strijder van Gods kerk en de goede getuige voor Gods ere in zijn leven niet dan vijandschap heeft.

Wee, als zij wel van Gods kinderen gaat spreken. Ik heb, zo zei Groen van Prinsterer het, soms behoefte aan haar tegenspraak en smaad.

Die tegenspraak deerde ook onze Schilder niet. Men meende soms wel, dat hij haar met vreemde begroette om haar met zijn scherpe polemiek te lijf te kunnen gaan.

Alsof hij de polemiek voerde om haar zelfs wil.

Was Calvijn geen forse strijder? Was zijn woord niet vlijmscherp; kon het, als het godvrezend hart gekrenkt werd door het brutaal verzet tegen de waarheid des Heeren, soms zelfs niet grof zijn?

Was zijn strijd ook niet altijd weer juist bouw?

Zo was het ook met prof. Schilder. Zoon van Calvijn.

Het was hem nimmer om de persoon, altijd om de zaak te doen. Die wilde hij zien en doen zien, zoals zij naar waarheid is. En dat is het juist, wat de meeste mensen niet verdragen. Om dan te klagen, dat hun dierbare persoon werd geraakt, toen slechts hun hoogmoed en hun waan in het volle licht werd gesteld.

Wat wij in prof. Schilder verloren, kan niemand thans nog goed overzien. Maar wij mogen des Heeren daden niet alleen maar niet bedillen, wij moeten Hem altijd loven om Zijn grote gunst over ons. Hij nam, zeker, maar Hij was het, die gaf. En hoeveel mochten wij ontvangen! En hoe blijft dit alles toch bij ons. Om ons te sterken in de strijd des Heeren, voor Zijn waarheid en Zijn recht.

Want geve God de Heere ons dat wij allen de nagedachtenis van deze grote onder ons die zo kinderlijk klein was voor God, hierin waarlijk mogen eren, dat wij elk op zijn plaats, hoe klein die in de ogen der wereld ook moge zijn, getrouw blijven aan de goede belijdenis welke heerlijkheid ons door prof. Schilders werk zo nabij werd gebracht en ons met hem dankbaar doet zeggen: hoe rijk is het toch waarlijk gereformeerd te zijn. Hoe grote genade: de mens niets te achten opdat de Drie-enige God door ons geloofd en van harte gediend mag worden, en alleen van ons de ere ontvange.

Hij blijft het ons toeroepen: versag niet, gij kleine schaar, want wat de wereld en een verdwaasd christendom ook moge roepen: dat is het fundament van ons volksbestaan, en dat is waarlijk cultuur.

Met hartelijke groeten en heilbiede uw toegenegen

MARNIX.

*We zijn niet overgeleverd aan een Stuurman, die de leidzels uit de handen laat glijpen, zoodat er niet meer „gestuurd” wordt. De Hand houdt de teugels vast; en het is de Vaderlijke hand. Van „dirigisme” (het nieuwste affreuzende woord) weet de Catechismus niet; maar: of er gedirigeerd wordt! Niets is stuur-loos gebeurd; „geen blad valt idellijk ter aard” (zonder zin). Het gaat niet „one gefähr”, niet „zoo ongeveer”. Het gaat, want Vader stuurt.* (K. S., H. Cat.)

## PROFESSOR SCHILDER

Wanneer we over professor Schilder iets gaan schrijven in dit eerste nummer van „zijn krant” na zijn overlijden, dringen zich tal van gedachten aan ons op. Welke van de vele facetten van het leven van deze grote dode zullen wij belichten? Er laten zich immers vele onderwerpen denken, waarover op dit ogenblik in betrekking tot hem te schrijven zou zijn. Eén kozen we uit. We willen iets, met opzet schrijf ik: iets, zeggen over zijn betekenis en zijn werk als professor aan onze Theologische Hogeschool. En we doen dat met opzet. Vanaf 1933, nu bijna twintig jaar heeft hij in opdracht van onze kerken in Kampen gedoceerd. Bij al het andere werk, dat hij met zijn enorme werkkraft verzette, zijn voorgaan in de dienst des Woords, zijn vervullen van een eindeloze reeks spreekbeurten, zijn perswerk, was dat toch zijn eerste en grote taak, die hij ook met grote vreugde jaar in jaar uit vervuld heeft: leraar der kerk te zijn aan de Hogeschool der kerken. En ons gereformeerde volk, dat hij zo lief had, en dat van zijn kant hem een onbegrensd vertrouwen en een diepe liefde toedroeg, heeft er recht op iets te weten van hetgeen hem in zijn theologische arbeid voor ogen heeft gestaan en hoe hij zo, misschien voor vele generaties, dat volk door de vorming van zijn dienaren des Woords gediend heeft. Het is natuurlijk totaal onmogelijk om in het bestek van een kort artikel meer te doen dan het trekken van enkele lijnen. Maar iets valt hier toch wel te zeggen.

Professor Schilder, ja dat was hij. Zo leerden we hem dadelijk kennen, toen we in 1935 als student voor het eerst zijn colleges voor de propaedeuse, het eerste studiejaar gingen volgen. Daar zaten we, vers van het Gymnasium gekomen, onder zijn kathedraal en hij doceerde ons de geschiedenis der wijsbegeerte in plaats van professor Hoekstra, die in Januari 1936 overleed. Ik zal nooit vergeten, hoe hij worstelde om

ons iets te laten zien van de wijsbegeerte van Immanuel Kant, de grootste wijsgeer uit de historie der filosofie na Plato en Aristoteles. Hij spande zich in om ons duidelijk te maken, wat nu toch wel de copernicaanse wending geweest was, die Kant in de wijsbegeerte gebracht had. En wij luisterden en begrepen het maar nauwelijks. Wat had die ingewikkelde categorieëntafel en die copernicaanse wending van Kant nu toch in vredesnaam met onze studie voor predikant te maken? We zouden het pas later verstaan.

Toen kwam het tweede jaar, het eerste jaar van de eigenlijke theologische studiën. In dat jaar doceerde K. S., zoals we hem als studenten altijd noemden, encyclopaedie. Dat is de wetenschap, waarin gehandeld wordt over de grondslagen van de ganse theologie, dus over de basis van alle vakken, welke in de theologische faculteit gedoceerd worden. En toen begonnen we er al iets meer van te zien. Theoloog na theoloog werd door K. S. besproken en telkens werd de grondslag, waarop deze theologen hun werk gebouwd hadden, kritisch besproken. Ik zal nooit vergeten, hoe K. S. enkele weken achter elkaar had stilgestaan bij Trötsch, een Duits theoloog rond 1900. Het begon enkele jaargenoten wat te vervelen en één van hen had op het bord een vogelkop getekend, en uit de snavel van die vogel kwamen al maar de woorden Trötsch,..... We zaten in grote spanning, wat de „prof.” zeggen zou. Er waren hoogleraren, die zo iets maar moeilijk humoristisch konden verwerken. Maar K. S. lachte hartelijk en stapte onmiddellijk van Trötsch af en begon aan een ander. Hij kon studentengruppen uitstekend waarderen en was niet gauw in de wijk geschoten bij studentenkritiek, die nu eenmaal niet mals is.

Drie jaar lang liepen we colleges dogmatiek bij hem. Het waren de jaren 1936 tot 1939 en ik geloof, dat het hoogtepunt zijn geweest in zijn arbeid als hoogleraar. Nog altijd waren zijn dictaten uit die jaren de belangrijkste, die hij op het tentamen dogmatiek uitvoerig navroeg, en waarin de grondslagen gelegd werden voor zijn verdere dogmatische arbeid. Het waren colleges om nooit te vergeten. Het was het laatste uur van de morgen en ik zie hem nog binnenkomen met zijn eigen bepaalde gang van lopen naar de kathedraal, onder de arm een paar boeken en wat papieren, waar hij enkele losse aantekeningen op had, wat citaten en dergelijke. En dan begon hij. Een klein uur achter elkaar doceerde hij dan. Precies zoals hij preekte: alles uit het hoofd, alleen af en toe een citaat van een wonderlijk stukje papier voorlezend. En altijd met een climax, ook altijd een afgerond geheel. Hij liet ze voor ons passeren, de grote theologen uit vroeger en later tijd. Hij zag ze zelf als het ware voor zich staan en worstelde met hun gedachteninhoud en liet ons al worstelend zien hun denkfouten en eenzijdigheden, boven alles hun tekort doen aan het spreken Gods in de Schriften. Jan Hendrikx Scholten, Friedrich Schleiermacher, Julius Kaffan, Karl Barth, Wilhelm Koepp en wie al niet meer, al die groten uit de geschiedenis van het west-europese theologische denken, ze trokken aan ons voorbij in bonte mengeling en altijd weer liet hij zien, wat de gereformeerde theologie tegenover hen te stellen had. En zo werkte hij worstelend heen naar zijn doel: ons te laten zien, wat nu het object, het voorwerp van de waarlijk schriftuurlijke theologie behoorde te zijn: de Deus verbaliter revelatus, God, zoals Hij Zich in Zijn Woord aan ons bekend heeft gemaakt. Nadat hij aldus de prolegomena, de inleidingsvragen van de dogmatiek behandeld had, is hij in 1939 begonnen aan wat wij noemen de locus de Deo, het hoofdstuk der dogmatiek, dat handelt over God en Zijn eigenschappen. Hij is met dat eerste en grondleggende hoofdstuk bezig geweest tot aan zijn dood toe. Geduldig en uitputtend heeft Hij eigenschap na eigenschap van de levende God met zijn studenten behandeld, en vanuit dit centrale hoofdstuk de lijnen getrokken naar alle nithoeken van de gereformeerde dogmatiek. Het is alles neergelegd in een lange rij dictaten en verwerkt op allerlei punten in zijn grote Catechismuskommentaar. We zijn toen ook die eerste jaren van ons collegelopen ten volle gaan begrijpen. We moesten al de vormen van het moderne denken leren verstaan; we moesten weten, hoe allerlei theologen zich de opbouw van de dogmatiek gedacht hadden, opdat wij zo in de worsteling der geesten in de twintigste eeuw niet hulpeloos zouden zijn, maar bij het licht van het geopende Woord de gereformeerde confessie zouden kunnen vertolken ook in deze eeuw met zijn felle tegenstellingen en zijn geraffineerde techniek om bij het gebruik van orthodoxe termen de werkelijke inhoud van de Schriften te verkrachten.

Zijn theologische methode was een gans andere dan die van de vorige generatie, anders dan die van mannen als Kuyper en Bavinck, ook anders dan die van zijn voorganger, professor Honig. En toch was er continuïteit. Men heeft wel eens gedacht, dat Schilder als een revolutionair alles afbrak wat Kuyper en Bavinck en Honig hadden opgebouwd. Men heeft hem verdacht gemaakt inzake zijn confessionele trouw. Hem is zelfs het verwijt van deformatie gemaakt door Hepp in zijn bekende brochures en het heeft hem in die jaren tussen 1936 en 1942 zeer gesmart, dat zijn arbeid vanaf de Synode van Amsterdam in 1936 voorwerp werd van kerkelijk onderzoek. Hij zag het juist als zijn roeping om de lijn, gegrepen door Kuyper en Bavinck, door te trekken, ook in deze tijd. Maar hij

zag scherper dan iemand anders, dat dit alleen kon, indien uit het werk van deze mannen alles werd uitgezuiverd wat niet schriftuurlijk was en wat uit de tijdgeest en het denken van de eeuw, waarin deze mannen leefden, huns ondanks in hun werk was binnengeslopen. Hij heeft al de jaren, dat hij hoogleraar was, zijn studenten het Handboek van Honig voor de Gereformeerde Dogmatiek laten bestuderen, en we moesten het grondig kennen, hoewel hij toch op verschillende onderdelen van dat Handboek ingrijpende kritiek moet hebben gehad. Hij heeft het altijd als de grote betekenis van Honig gezien, dat deze, toen hij in 1902 als leerling van Kuyper de opengevallen plaats van Bavinck in Kampen innam, synthetisch heeft gewerkt en de moed had kritiek te oefenen op Kuyper en een serieuze poging deed deze en Bavinck in zijn onderwijs te verbinden.

Zo heeft hij al de jaren van zijn hoogleraarschap geworsteld en heel zijn grote geest gevangen gegeven in gehoorzaamheid aan de Schriften om ook in deze tijd de gereformeerde confessie te verdedigen tegen allen die haar aanrandden. Hij heeft nimmer gepoogd een afgerond theologisch systeem te geven.

Terwijl de vorige generatie nog al systematisch werkte, was zijn aanpak meer kritisch. En dat was ook bitter nodig. Juist het streven naar een sluitend systeem had de gereformeerde theologie kwetsbaar gemaakt en haar afgeleid van haar eigen grondslagen. En daarom bezag hij tal van traditionele stellingen kritisch en toonde het onhoudbare daarvan aan. En hij bracht daarbij in de praktijk een tweetal principes, die hij in al zijn polemiek steeds gelden deed en die hij in het laatst van zijn leven nog weer naar voren bracht. In de eerste plaats worstelde hij steeds om alle factoren in rekening te brengen. In één van zijn laatste artikelen schreef hij nog: bid God om scherpe ogen om alle factoren te zien. Hij deed dat ook met zijn door God uitzonderlijk scherp geformeerd verstand. Juist dat alle factoren in rekening brengen heeft hem die verrassende perspectieven doen openen in zijn prediking en geschriften in het Woord van God. Hij zou nimmer over een text spreken of preken zonder daarbij de overige Schriftgegevens in rekening te brengen. En zo deed hij met de ganse dogmatiek. Hij trachtte steeds bij ieder onderdeel en bij elke term in rekening te brengen, wat de ganse dogmatiek over zo'n term ter sprake had gebracht. En voorts haatte hij het devalueren van termen en zaken. Hij hield ieder aan de zuivere inhoud van het woord en de term, die hij gebruikte. En wanneer iets geponeerd werd, trok hij de consequenties daarvan tot in zijn volle diepte. Het woordenspel van Barth en de zijnen was daarom ook een doorn in zijn oog en hij heeft ons geleerd om als wij grote woorden gebruiken, ons ook rekenschap van die woorden te geven en ernst te maken met hetgeen wij zeggen en beweren. Dat kon soms erg lastig zijn voor zijn opposenten. Toen Ridderbos ergens geponeerd had, dat het verbond tot stand kwam door wedergeboorte, hield hij hem aan die uitspraak en vernietigde zo het fijngeponnen weefsel van de theorie van de uitwendige en inwendige zijde van het verbond en al het gemanoeuvreren met die termen, waardoor men het „houden voor wedergeboren” goed trachtte te praten.

Zo gingen wij tenslotte de pastorie in, geschoold door zijn onderwijs en in staat om nu in zijn lijn zelfstandig verder te arbeiden.

Nu heeft God zijn ogen gesloten en zijn rusteloze geest is, wat de arbeid hier beneden onder de wolken betreft, stil gezet. Ik denk dat velen, toen ze de onverwachte tijding vernamen, iets hebben gevoeld als wanneer hun vader stierf. Hij was een stuk van ons leven geworden. Wij gevoelden ons ook als predikanten-theologen zo veilig bij hem. Wat ook beweerd mocht worden op het theologisch-kerkelijke erf in Nederland, we wisten altijd: K. S. is er ook nog. Hij was de laatste instantie, die tot op de dag van zijn sterven ons de weg bleef wijzen in de verwarring der geesten van deze tijd.

Want al zaten we nu niet meer op de collegebanken, op onze studeerkamers stond hij naast ons en bezielde ons in al onze arbeid om het Woord te bedienen in het midden van Gods volk. Zijn boeken stonden daar en we raadpleegden ze week in week uit bij allerlei arbeid. Ik denk vooral aan zijn grote Catechismuskommentaar. Daarin heeft hij zich na de oorlog ontplooid in de volle kracht van zijn leraar-zijn der kerk. Hij was nu tot de volle hoogte van zijn dogmatische arbeid gekomen. Zijn bibliotheek had hij weten uit te breiden met de oude theologen uit de reformatietijd, uit de middeleeuwen en de patres, de eerste eeuwen van de christelijke kerk. In Lissabon had ik het voorrecht een correspondentie te zien, die hij gevoerd had met een lid onzer kerken daar, die voor hem boeken wist te verwerven uit de spaanse jazuïetenuitgaven, waar hij kinderlijk blij mee was. Zijn studie over de rechter- en de linkerhand Gods in één van de laatste afleveringen van de Catechismus gepubliceerd, is wel een prachtig staal van dit theologisch werk, waarin hij blijk geeft een bepaalde kwestie tot diep in de middeleeuwen te kunnen ophalen, en de ontwikkeling daarvan te laten zien tot